til „Skibe" betinger nu endelig skiftet fra „han" til „de" i den sidste sætning. — „30000 Rdr.". Præcision. — „Satisfaction" udrenses som fremmedord og udbyttes med „30000 Rdr. for tilføyede Skade og Uret".

Holberg havde i 1728 udrenset en del fremmedord i 2. udgave af „Introduction til de europæiske Rigers Historie" (udk. 1711). Når han ikke foretog en tilsvarende udrensning i 2. udg. af „Introduction til Natur- og Folkeretten" (udk. 1716), som han ligeledes foranstaltede i 1728, skønt han dog af hensyn til interpolationerne må have været tvunget til atter at gennemlæse større partier af dette værk, skyldes det foruden hans sædvanlige hastværk nok også, at „Natur- og Folkeretten" var renere i sproget end debutbogen. Han havde i 1716 taget sig en kritik af overflødige fremmedord i „Introduction" (1711) ad notam. En kritik, som rimeligvis er kommet fra Fleischer[1]. Men helt tilfreds med sin praksis i „Natur og Folkeretten" har han altså, som det fremgår af ovenstående, ikke været. Han er i 1728, som også navnlig 2. udg. af „Skiemte-Digte" fra dette år viser[2], meget stærkere puristisk indstillet end før 1720, hvad man måske tør betragte som en frugt af hans mellemliggende intense beskæftigelse med talesproget i komedierne.

Vi ser da af denne lille stump rettet tekst, hvorledes Holberg i 1728 vurderer et af sine ungdomsværker: det kunne efter hans mening tiltrænge udrensning af visse fremmedord, større præcision (også i meddelelsen af kendsgerninger) og mere variation i udtrykket.

*Niels Åge Nielsen.*

## KOMMENTARER TIL „SVEND DYRINGS HUS"

Tidsbestemmelse. Hertz siger os, *hvor* „Svend Dyrings Hus" foregaar, men om Tiden kun, at Handlingen varer fra den ene Dags Aften til næste Midnat. Denne Forsigtighed kan skyldes den ilde Medfart, Historikerne havde givet Ingemann. Imidlertid faar man flere Steder det Indtryk, at Hertz tænker paa en bestemt Tidsperiode, især i Akt I., hvor Svend Dyring i 2. Scene skildrer de urolige Tider, og i 7. Sc., hvor Fru Guldborg spørger:

„Hvor lider hans Naade?
Og vor unge Dronning, han har fæstet i Aar?"

og Tage Bolt:

„Har Dannerkongen snart udpresset Skatten
Af Jellinge Bønder?"

Gaar vi til Hertz's Papirer (Ny kgl. Samling), faar vi Besked. I sine Forarbejder noterer han: „Kunde det sættes til efter Erik Glippings Død?" og ud for *Jellinge Bønder* staar der en Henvisning til Nyerups „Historisk-statisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge", I. S. 276:

„Aar 1313, læser man hos Hvitfeldt, satte Bønderne i Nørre Jylland dem op mod Kong Erik Menved, nægtede ham Skat, Landgilde og anden Lydighed, klagede over usædvanlig Tynge og Besværing. Kongen

[1] Jf. Th. A. Müller: Den unge Ludvig Holberg. 1684—1722. (1943) 144, 164.
[2] Jf. Karl Mortensen i Acta Philologica Scandinavica XII 287 ff.

sendte Folk derover for at stille Oprøret, men de blev slagne ved Kolding. Nu kom Kongen selv med al sin Magt, og nu maatte Bønderne falde tilføje, lægge Ophavsmændene ud, som blev hængte, og forpligte sig til at give Kongen af hver Mark Gulds Jord en Skjeppe Rug aarlig til evig Tid. Af hvert Herred skulde Kongen straks have 9 Heste, hver saa god som 15 Mark Penninge. Om Kongen vil bygge nogen Fæstning, da skal alle Bønderne, ihvem de tilhøre, hjelpe dertil. Bønderne af Jelling lovede Kongen 20 Heste, hver saa god som 15 Mark, og 2 Pund Korn af Ploven det Aar, det næste Aar skal de betale ham 4 Mark Penninge, og Kongen skal have Kirkernes Tiende i de følgende 5 Aar“.

Her er altsaa Tale om Erik Menveds Regeringstid, i hvilken den høviske Kultur, som Ridder Stig repræsenterer, naaede sit Højdepunkt; men at Hertz forholder sig frit, fremgaar af, at Kongen allerede 1296 havde ægtet Ingeborg, en Datter af Magnus Ladelaas, og Partiet blev aftalt 1288. *Kongen og hans unge Dronning* er da kun en Folkevisereminiscens, f. Eks. 1. Vers af „Germand Gladensvend“.

Hermed føres vi over i Tidsbilledet. Det har, især for 1. Akts Vedkommende, været Hertz magtpaaliggende at give det bredest mulige Billede af Tidens Liv. Hans Papirer vidner om ivrig Læsning i Scriptores rerum danic., Huitfeldt og Suhm. For hele Perioden 1240—1521 har han en Henvisning til Kolderup Rosenvinges Lovhistorie II., i Nyerups ovenfor citerede Bog har han S. 166—67 læst, at „vore Urtegaardshavers Cultur her i Danmark fik et nyt Sving ved den bekendte Franskmand Wilhelm, Munk i Genovefæ Kloster i Paris, som af Biskop Absolon Aar 1165 blev kaldt herind til Danmark ... Og i en Skrivelse til en vis Stephanus beder Wilhelm om at sende sig Planter, Rødder og Ymper af Træer“, hvad Hertz, uden Hensyn til Tiden, udnytter i Skildringen af Svend Dyrings Have (I. 2). Andetsteds fra kender han Landets Inddeling i Havne, der forestaas af Styresmænd, indfletter med Held Trætten om Jorden i Stykkets Handling og forsyner 1. Udgave med Anmærkninger om Styreshavn, Bol, Oprebning, Lavhævd m. m. Desuden har han benyttet Vedel-Simonsens instruktive Afhandling om Kæmpevisernes Skildring af Middelalderens Riddervæsen (Nordisk Tidsskrift 1829), uden at det af hans Papirer fremgaar, hvor meget han har lært af denne og hvor meget af selve Folkeviserne; men i alle Tilfælde har han ikke accepteret dens ejendommelige Opfattelse, at Runer blot betyder Bogstaver eller Skrift.

Det er karakteristisk for Hertz, at Udbyttet af hans Læsning i de nævnte Kilder overalt er spinkelt. Tidskoloritten er svag og bygger i Hovedsagen paa Folkeviserne, som han til Gengæld kender ud og ind. I Papirerne er der Henvisninger baade til en Udgave af Syv og til Abrahamson, Nyerup og Rahbeks 5 Binds Udgave. (I det følgende citeres altid denne med Angivelse af Bind, Side og evt. Strofe.) Et Par Eksempler kan anføres.

Naar Ragnhild i I. 7 afviser Fru Guldborgs Opfordring:

„Ifør dig, min Datter, dine bedste Klæder ...“

med Svaret:

„Nej, det skal aldrig spørges om mig,
Jeg pynter mig for at tækkes Ridder Stig ...“

opfattes det vel oftest som et Udtryk for hendes hovmodige Sind; men

det stemmer tillige med Middelalderens Opfattelse af Tugt og Ære. Lige saa afvisende stiller Liden Kirsten sig (III. 222. 20), da Herr Lave kommer ridende for at bejle:

„Det da svared liden Kirstin,
En Jomfru med en af de bedste,
Det plejer ingen god Mø at gøre,
At pynte sig for kommende Gæster".

I I. 8 protesterer Tage Bolt mod, at Ragnhild skal spille Skak med Ridder Stig:

„En Mø, der er fæstet bort, kan ikke
Lege Tavl med en fremmed".

Guldborg indrømmer modstræbende og uvilligt, at han har Ret, ved at sige: „I tager alt saa nøje". Situationen genfinder vi i *Hr. Thor og Jomfru Thure.* 2. Vise (I. 344 flg.). Den Dag, Jomfru Thure sidder Brud, kommer Hr. Thor ind i Salen og spørger, om nogen vil lege Guldtavl med ham. Thures Moder giver hende Lov dertil; men Thure spørger først sin Fader til Raad:

„Hr. Sallemand skulde sin Datter lære,
Og tale med hende om Tugt og Ære.

Du skal ikke Skaktavel vinde
Eller Guld fra fremmede Svenne".

Som en Parallel til Brydningen mellem hjemlig Sæd og den høviske Ridderkultur (Tage Bolt ctr. Ridder Stig) kan henvises til I. 166. 25:

Naar Danske og Svendske faae tydske Mænds Sæd
Da vee dem begge Landskab ved!

At Hertz har brugt en Mængde Folkeviseord og -udtryk, er det overflødigt at paavise. Allerede Heiberg har i sin Afhandling om „Svend Dyrings Hus" (Prosaiske Skrifter IV.) givet Eksempler herpaa og tillige anført de Viser, der har givet Hertz væsentlige Motiver. Senere har Ingeborg Simesen i Dansklærerforeningens Udgave dertil føjet enkelte andre Folkeviseparalleller; men dermed er Hertz's Benyttelse af Folkevisen ikke udtømt. I det følgende skal anføres en Række, idet der dog af flere Muligheder hver Gang kun citeres een:

I. 1. Loven var aldrig en Bønne værd,
Bønderne raaded' med Vold og Sværd.
Naar Hver maa raade med Vold og Sværd,
Er Loven ikke en Bønne værd. II. 27. 21.

I. 3. „Langt af Landet vilde jeg gaae,
Hellere lade mig Trælqvinde kalde" ...

minder om Margrethe, Kongens Datter, der beder for Benedikts Liv:

Jeg vil ej mere af Riget have
End min Kjortel gjort af Tvinde,
Tjene vil jeg for Øl og Mad
Som en anden fattig Qvinde.
.....

I give mig Benedikt, Jarlens Søn,
Vi ville af Landet gaae. III. 301. 59—60.

Du maatte fast hellere gaae ned til Stegerset ... End staa her ...
I maatte fast heller hjemme været ...
End I skulle havt saa megen Umag ... II. 198. 43.

I. 6. ... Da jeg var lille,
Spaaede min gamle Fostermoder mig ilde.
Det blev mig spaaet, mens jeg var ung,
At al min Skæbne skulde blive mig tung.
Det blev mig spaaet, saa liden en Mø ... III. 210. 19—20.

I. 8. Christ signe Jer, min Frue, for Dyd og Ære.
Krist signe Eder, min naadige Frue,
Alt baade for Dyd og Ære ... III. 168. 47.

... Han kom om Dagen,
Og Bøndernes Hær blev aabenlyst slagen.
Greven blev om Dagen slagen,
Og ikke om Natten med Alle. II. 246. 77.

Lyster Eder Vin?
Velkommen Høg Hermandsøn!
Lyster Dig Mjød eller Vin? III. 306. 88.

... Hvormed vi skal korte Ridderens Tid,
At den lyse Sommeraften kan gaae.
En skaktavels Leg at lege saa,
Den lange Dag hun maatte forgaae. I. 338. 83.

Hr. Peder kasted' Runer over Spange,
Som Helleliden over skulde gange.
Han kastede Runer paa Spange,
Som liden Kirsten skulde over gange. II. 34. 27.

Situationen, hvor Ragnhild spiller Skak med Tage, men glemmer at trække, minder om *Iver Lang og hans Søster:*

Hør du, Hr. Adelmand, kjær Sønnen min!
Hvad haver Du mest i Huen Din?

Rokken den lader Du fare,
Jomfruen tager Du vare. IV. 97. 101—02.

O, tal ikke saa!
I veed ej, Hvo der lytter derpaa.
Tier stille, Danner-Konning! I sige ej saa,
I veed ej hvo der lytter paa. II. 249. 10.

I ædle Herrer! Tager Haandklæd' og Vand!
I Herrer! tager Haandklæde og Vand,
I sætte Eder her til Bord. II. 72. 12.

II. 2. Har ønsket Eder begge tusind Godnat.
I siger skjøn Valdborg tusind Godnat. III. 286. 177.

Det kan hver Qvinde tænke ved sig,
(Hvad Mælk mine Bryster kan give dig.)
Det kan hver Qvinde tænke med Smerte,
(Hvor liden Varme der er ved mit Hjerte.)

Det kan hver Qvinde tænke best,
(Hvorledes jeg kan nu ride min Hest,)
Det kan hvert Menneske tænke ved sig,
(Den Natterejse er ond for mig.) II. 38. 64—65.

Jeg maa bort! — Jeg bliver saa mat, saa mat!
Eders Moder tør ikke færdes herinde.
Nu er det Tid, jeg farer herfra,
Jeg maa ikke længer dvæle. II. 94. 39.

II. 5. Hold op, Hr. Stig! Hvad troer I at vinde
Ved at øve Jer Spot paa en evneløs Qvinde?
I har nu stilt Eders Vrede og Harm
Paa mig en vaabenløs Qvinde;
Seer til, hvad der gaaer af for Sagn,
Hvad I deraf kunde vinde. III. 51. 27.

Hver Søndag skal I til Kirken ride
Paa Sadel af Sølv, med forgyldene Mile.
Sadel af Sølv og forgyldene Mile,
Dermed pleje svenske Jomfruer at ride. II. 165. 20.

III. 5. Han bærer paa Hænder og Bryst mere Guld
End Tage har hjemme.

En lignende Situation har vi i *Hr. Lovmand og Hr. Thor* (IV. 180 flg.):

Da giver vi hende den rige Hr. Thor,
Han haver meer Guld end Hr. Lovmand Jord.
Han haver meer Guld oppaa sit Bryst,
End Hr. Lovmand haver udi sin Kist.
Han haver meer Guld paa Arm og Haand,
End Hr. Lovmand haver i alt sit Land. (Strofe 8—10

I taler for længe, Svend Dyring!
Og hør Du, Hr. Niels Ebbesen!
Du snakker alt for længe. II. 238. 31.

Hos ham gjaldt hvert mit Ord som skrevet.
Hvert det Ord, Du taler
Skal falde som de vare skrevne. I. 287. 36.

III. 9. Eet er, jeg har saaret paa Tjørnene min Fod;
Eet andet, at Verden gaar mig imod.
Et er det at mig rinder Blod,
Et andet at jeg er træt og mod. III. 332. 46.

Lad ængstes, lad græde, lad vente Hvo vil!
Alt er Den ikke hjemme, min Hu staaer til.
Lad dem længes, mens de længes vil,
Ret aldrig kommer jeg mere dertil. I. 315. 18.

Vind og Vejr forstod hun at vende ...

Jomfru Thures Moder med 9 Troldkvinder rejser en forfærdelig Storm, men:

Alt det, hendes Moder kunde sende,
Det kunde den Jomfru vel vende. I. 341. 110—11.

Jeg skal være for Eder alle mine Dage
Som en Broder ...

Og alle de Dage jeg leve maa
For Broder vil jeg Dig være. III. 319. 17.

I vilde drikke mig til baade Spot og Spe,
Og siden med Haan fra mig ride.
Jeg skulde græde, og I vilde lee,
Mig og mine Frænder til Qvide!

Jeg skulde sidde i Højenloft,
Og Du skulde fra mig ride;
Du drak mig til baade Spe og Spot,
Mig og mine Frender til Qvide. III. 64. 17.

III. 10. Min kære Hr. Tage! skræpper ikke saa stort!
Dengang Eders Fader maatte flye af Landet,
Da tigged' han Brød ved min Mormoders Port.
Kjære Hr. Bugge! skrepper ikke saa stort,
I kom ikke end inden Halds Port. II. 270. 37.

Førend et Qvindfolk fattes Svar paastand,
I Vesterhavet da fattes der Vand.
Naar Qvindfolk fattes Svar paastand
I Vesterhav da fattes Vand. IV. 230. 16.

Men I har der saa bedsker en Blomme;
Seer vel til, om hendes Kløgt kan Eder fromme.
Den anden Bøn jeg beder om,
Den kommer Eder selv til Fromme,
I tage ikke ved Bengerd i Aar!
Hun er saa bedsk en Blomme. II. 92. 31.

IV. 3. Det er ikke nyt i Folkestue,
At man lyver en ærlig Mø Noget paa.
Det er ikke Nyt i Borgestue,
Der lyves saa Mange paa. III. 34. 19.

... Hun er ude af Lære;
Thi hun lyder os ikke længer med Ære.
Dronningen svared' „hun er ude af Lære;
Thi hun lyder mig ikke med Ære“ ... II. 35. 42.

Man siger, en gruelig Synd kan trykke
Den Døde, kan berøve ham Gravens Ro. ...
Jeg har ogsaa hørt, at en retfærdig Klage,
En Længsel kan bringe den Døde tilbage.

Her resumerer Hertz netop Indholdet af alle Genganger-viserne i 5 Binds Udgaven.

IV. 7. ... Saa gerne jeg drak med dig,
Vidst jeg, du ikke vilde forraade mig.
Saa gjerne da vilde jeg gange med Dig,
Vidste jeg, Du vilde ikke forraade mig. III. 383. 12.

Denne Scene har sit Forbillede i en af de mange Giftblandingsviser; men i Samlingen findes ingen, hvori den ene unge Pige af Skinsyge vil forgive den anden.

IV. 10. Og glem ikke den Mindste, der i Vuggen laae.
Og tænk paa det lille, som i Vuggen laae. I. 315. 19.

Netop fordi Hertz er saa fortrolig med Folkevisen, undres man over Ord og Udtryk som: Stakit (I. 2), bra' (III. 5), give Gehør (I. 8), bestilt (II. 2), uagtet Mangel (II. 4), lydt og Tveje (III. 1).

Det virker ogsaa ejendommeligt, at Ragnhild og Regisse taler om de *gamle* Sange (resp. Viser) i selve Folkevisetiden; men mere betænkeligt er det, at han ogsaa forser sig mod dens Tankegang: I. 6 erklærer Ragnhild:

man enes bedst igrunden,
Naar man enes omtrent som Katten og Hunden,

og haaner Kærligheden. Folkevisen spotter den aldrig, selv om den undertiden taler bitre Ord om den (III. 92). Ogsaa Ragnhilds Monolog (III. 8), og hendes Betragtninger over Sorg, Smerter og Medynk (IV. 2 og 7) falder helt uden for Folkevisens Rammer, og det samme gælder Svend Dyrings Ord (III. 5):

Uagtet Riddernes Enighed og Fred
Vel tjente bedst vore betrængte Lande.

I Hertz's Papirer er der noteret en Del Ordsprog; men jeg har intet fundet, der svarer til Ragnhilds: „For intet har man den bitre Død“, og heller ikke: „Veien fra Haanden til Hjertet er ikke nær saa lang som Veien fra Hjertet til Haanden“ (II. 3), der findes paa Tysk:

Kein Weg ist so weit im ganzen Land
als der von Herz und Kopf zur Hand.

Blandt Digterens Kladder har vi, paa tospaltet Papir, det første Udkast til „Svend Dyrings Vise, Nyerup I. XXVIII [= Den Dødes Igenkomst S. 205—09] brugt til Sujet for en Opera eller [et] lyrisk Stykke med Musik“. Det første Motiv er da den onde Stedmoder. Ogsaa Regisse-Stig Handlingen findes allerede her. Derimod er Runemotivet senere kommet til, tilføjet i 2. Spalte sammen med Henvisninger til 5 Binds Udgaven af Folkeviserne. Hertz anfører ogsaa „Stykkets 3 Hovedinteresser“: 1) B.s (> Fru Guldborgs) Haardhed mod Stedbørnene og deres Lidelser, 2) Ingeborgs (> Ragnhilds) næsten bevidstløse Kærlighed til Ridderen, 3) Ridderens Kærlighed og hendes Genkærlighed „ganske i Kæmpevisens Aand og saa meget som muligt med dens Ord“.

Tilsyneladende gaar det let at kombinere disse to Visers Motiver. I Stedet for Ridder Stig Visens to Kvinder indsættes Ragnhild og Regisse. I Visen glemmer Ridder Stig imidlertid ganske Liden Kirsten, der „var hannem haardt i Hu“ og ægter Kongens Søster. I Skuespillet derimod lader Hertz Stig holde fast ved Regisse og ser nu ingen anden Udvej end at lade Ragnhild gaa til Grunde. Det maa i denne Forbindelse fastholdes, at ingen af de Runeviser, Hertz har haft Adgang til at læse, har tragisk Udgang, og der er i Kladderne ingen Antydning af, at han har benyttet andre, f. Eks. Hr. Tidemanns Runer; men han kan have faaet Ideen fra en nærliggende Vise: *Jomfru Mette*, III. 53 flg., som han har laant Vers fra i II. 6. Her drages den unge Pige af Hr. Olufs „forgyldene Lyd“, men afvises og brænder sig inde.

*Lars Nielsen.*